

Duitsland: de ziel, de wil, de leiding' (39). Nadat hij bij de Duitse inval op last van de Belgische staatsveiligheid was opgepakt en op transport gesteld, werd Joris van Severen op 20 mei 1940 in Abbeville omgebracht door Franse militairen. Hoewel het *Verdinaso* zijn charismatische leider nauwelijks overleefde, bleef zijn invloed tot vandaag bij heel wat van zijn toenmalige volgelingen nawerken.

In zijn ook ruim van illustraties voorziene brochure besteedt de Leuvense emeritus-hoogleraar vooral aandacht aan de ideologische evolutie die de notaris- en burgemeesterszoon uit het Westvlaamse Wakken doormaakte tijdens het interbellum. Begonnen als pacifistisch geïnspireerd Vlaams-nationalist, ontwikkelde Van Severen zich omstreeks 1930 tot één van de vaandeldragers van het antibelgisch Grootneerlandisme, om tenslotte te eindigen als architect van een embryonaal gebleven Bourgondisch staatsconcept op rechts-autoritaire grondslag. Van dat alles schetst en becommentarieert de auteur de krachtlijnen in een biografisch essay, dat werd gepubliceerd naar aanleiding van de overdracht van het archief van Joris van Severen en het *Verdinaso* door het Nationaal studie- en documentatiecentrum Joris van Severen te Aartselaar aan het archief van de Katholieke Universiteit te Leuven in de herfst van 1994. De programmatrische ondertitel van deze biografische studie van Lode Wils, *Een aristocraat verdwaald in de politiek*, vat overigens perfect samen wat vanaf 1917 het intellectuele fundament was en bleef van het politieke optreden van Van Severen, ondanks een aantal kleinere en grotere koerswijzigingen: 'Tu sais bien que je ne suis pas démocrate dans le sens reçu, mais partisan d'une oligarchie d'aristocrates' (14)...

In zijn kritische evaluatie van de literatuur over Joris van Severen en het *Verdinaso* uit de voorbije decennia, signaleert Wils ook een bijdrage die wijlen Luc Schepens (1937-1986) in 1975 schreef ten behoeve van het tijdschrift *Ons Erfdeel* onder de titel 'Joris van Severen: een raadsel'. De vraag stellen of dat 'raadsel' ondertussen volledig werd ontrafeld, is zoveel als ze beantwoorden.

N. van Campenhout

L. Duyvendak, *Het Haags Damesleesmuseum 1894-1994* ('s-Gravenhage: Vereniging Het Damesleesmuseum, 1994, 249 blz., f30,-, ISBN 90 9007158 X).

In de laatste decennia van de negentiende eeuw waarin de vele emancipatiebewegingen ontstonden die zich verzetten tegen het sociale onrecht van de standenmaatschappij zochten vrouwen naar mogelijkheden om aan onderdrukking te ontkomen door onder andere scholing en het oprichten van bibliotheken en leesgezelschappen. De oprichting van het Damesleesmuseum, in navolging van andere, reeds eerder ontstane leesgezelschappen, zoals het Vrouwenleesmuseum te Amsterdam was mede een uiting van deze emancipatoire beweging.

'In dit boek ter ere van het honderdjarige bestaan van het Damesleesmuseum zal gepoogd worden het bestaande clichébeeld van een ouderwetse bibliotheek voor liefhebberende, ledige dames uit de betere kringen te nuanceren en te corrigeren' lezen we in de inleiding van het jubileumboek.

Na een korte schets van de ontstaansgeschiedenis van het 'leesmuseum', volgt een nauwkeurige beschrijving van het reilen en zeilen van de instelling. Grotendeels aan de hand van de bestuursnotulen wordt een beeld geschetst van de gang van zaken met veel aandacht voor het bestuursbeleid, zaken rond het personeel, contacten met derden en andere activiteiten die binnen het leesmuseum werden ontplooid. In een apart hoofdstuk worden een aantal belangrijke leden

van het leesmuseum geportretteerd en het boek eindigt met een hoofdstuk waarin het beleid ten aanzien van de collectievorming uit de doeken wordt gedaan. Het werk is voorzien van een notenapparaat — maar geen literatuurlijst — en wordt gecompleteerd met een namenlijst van bestuurs- en comitéleden en een register van persoonsnamen.

De poging van de auteur om het bovengenoemde clichébeeld te nuanceren en corrigeren is slechts gedeeltelijk gelukt. Zij is vooral in een nauwkeurige beschrijving van een thans nog steeds elitair aandoend gezelschap blijven steken. Hier en daar lijkt het geschetste beeld het eerdergenoemde cliché eerder te bevestigen dan te nuanceren. Waarschijnlijk is dit te wijten aan het feit dat hoe aardig en informatief dit jubileumboek ook is geworden, het toch vooral gebleven is bij een boeiende maar nauwelijks analytische beschrijving van een na zoveel jaren nog springlevende bibliotheek. Uit de publikatie bleek overigens dat de auteur dit jubileumboek schreef als een tussenstop op weg naar een dissertatie over dit leesgezelschap. Verdere uitdieping van een aantal nu al aangestipte onderwerpen kan zeker interessante gegevens opleveren. Zo zou een nadere analyse van de activiteiten van het leescomité—de groep vrouwen binnen het gezelschap belast met het keuren van aan te schaffen boeken en tijdschriften — interessant kunnen zijn. Daardoor immers kan men zicht krijgen op de sociale, politieke en culturele opvattingen binnen het 'leesmuseum'. In hoeverre sloten die aan bij gangbare maatschappelijke en culturele ontwikkelingen? Naast de biografische beschrijvingen van de markante dames binnen het leesgezelschap zou informatie over de gewone leden eveneens welkom zijn geweest. Waren dat inderdaad alleen maar dames uit de 'betere' kringen, zoals in het jubileumboek nu naar voren lijkt te komen?

Deze voorproef heeft in ieder geval de eetlust zodanig geprikkeld dat vol verwachting wordt uitgezien naar het door de auteur in het vooruitzicht gestelde hoofdgerecht — de dissertatie.

M. A. V. Klein-Meijer

H. G. Heijmans, *Wetenschap tussen universiteit en industrie. De experimentele natuurkunde in Utrecht onder W. H. Julius en L. S. Ornstein 1896-1940* (Dissertatie Utrecht 1994, Nieuwe Nederlandse bijdragen tot de geschiedenis der geneeskunde en der natuurwetenschappen XLVIII; Rotterdam: Erasmus publishing, 1994, 241 blz., f64,50, ISBN 90 5235 064 7).

Wetenschap tussen universiteit en industrie is het proefschrift waarop Heijmans in 1994 in Utrecht promoveerde. Hij heeft de ontwikkeling van het natuurkundig onderzoek in Utrecht bestudeerd, zoals die zich in de periode van 1876 tot 1940 heeft afgespeeld. Hij verdeelt dit tijdsbestek in drie perioden: 1876-1900, de jaren vanaf de totstandkoming van de nieuwe wet op het hoger onderwijs tot aan de eeuwwisseling; 1900-1920, de periode waarin de hoogleraar Willem Henri Julius (1860-1925) een nieuwe theorie over de oorsprong van zonneverschijnse- len ontwikkelde en waarin de hoofdpersoon van het boek, Leonard Salomon Ornstein (1880-1941), wordt geïntroduceerd; en ten slotte het tijdvak 1920-1940, waarin Ornstein, eerst hoogleraar in de theoretische natuurkunde en vanaf 1925 hoogleraar in de experimentele natuurkunde, het Utrechtse laboratorium omvormde tot een werkplaats voor toepassingsgericht onderzoek. De beschrijving van deze laatste periode, die zo'n driekwart van de tekst inneemt, staat centraal in het boek.

Ornstein is in zijn Utrechtse jaren bijzonder productief en veelzijdig geweest. Heijmans telt een 750 wetenschappelijke publikaties en het ongekend hoge aantal van 94 proefschriften die bij Ornstein zijn bewerkt. Veelzijdigheid werd gecombineerd met diepgang op bepaalde onder-